

Marija Mojca Peternel*

Nekaj drobcev iz bogate zapuščine Josipa Lavtižarja

IZVLEČEK

Prispevek želi osvetliti bogato zapuščino potopisca, zgodovinarja, glasbenika in duhovnika Josipa Lavtižarja, pri čemer je poseben poudarek namenjen njegovemu delovanju na planinskem področju. Ob 170. obletnici rojstva je obujanje spomina na to dragoceno dediščino več kot potrebno, saj je v današnjem slovenskem prostoru premalo poznana. Zdi se namreč, da je ohranjanje spomina na Lavtižarjeva prizadevanja živo samo še v občini njegovega rojstva in delovanja, v širšem slovenskem prostoru pa kljub široki zapuščini ostaja prezrt.

Ključne besede: Josip Lavtižar, zgodovina, 19. stoletje, časopisi, planinstvo

ABSTRACT

A FEW FRAGMENTS FROM JOSIP LAVTIŽAR'S RICH HERITAGE

The following paper aims to shed light on the rich legacy of the thinker, historian, musician, and priest Josip Lavtižar. It places a particular emphasis on his work in the mountainous area. On the 170th anniversary of his birth, it is more than necessary to remember his precious heritage, especially as he is not known enough in Slovenia today. It seems that the preservation of the memory of Lavtižar's efforts is alive virtually only in the municipality of his birth and work, while in the broader Slovenian territory, he remains ignored.

Keywords: Josip Lavtižar, history, 19th century, newspapers, mountaineering

* Doc., dr. zgodovine, Oddelek za germanistiko z nederlanistikom in skandinavistikom, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana; mojca.peternel@guest.arnes.si

Uvod

» ... če bi bil preblizu, bi se lahko opekel«. ¹

Citirane Lavtizarjeve² besede se navezujejo na njegovo življenje oziroma delovanje v Ratečah, ki je bilo torej daleč stran od središča takratne Kranjske. Za uvodno navedbo so se zdele primerne predvsem zato, ker je prav oddaljenost verjetno eden izmed glavnih razlogov za njegovo današnjo neprepoznavnost. Zdi se namreč, da so sledi vsestransko aktivnega Josipa Lavtizarja v širšem slovenskem prostoru precej prezrte. Pestra zapuščina in aktivno delovanje sta prva vzgiba, da se ga ob 170. obletnici rojstva spomnimo z nekaj vrsticami. Njegovo široko delovanje in posledično bogato zapuščino bi težko zajeli samo z enim prispevkom, zato naj tokratni osvetli njen ozki del, v katerim bi še posebno poudarili akcije na področju planinstva, katerih sledi so vidne še danes.

Kako je njegov svetovljanski duh sicer gledal na kraj službovanja, lepo ponazarjajo naslednje besede: »Na visokem Gorenjskem, kjer je vodna meja med Savo in Dravo, stoji 868 metrov nad morsko gladino precej zanemarjena slovenska vas Rateče, ki broji 130 hišnih števil. Kraj ima svojo župnijo in občino ter blizu 1000 duš. Ljudstvo je rod živinorejcev in pastirjev, dokaj nedostopno napredku, nezaupno vsaki novejši ideji, držeče se starih podedovanih dobrih in slabih navad, kratko: nekaka posebnost v kulturnem oziru glede običajev, noše in govorjenja. Dobro je za take ljudi, ki se za same lepe besede ne zmenijo veliko, da jih predrami včasih kak večji naval iz vsakdanjega življenja ter jim da nekoliko več pojma o narodni zavesti.« ³

Čeprav brez želje po primerjavi našega protagonista z drugimi takratnimi kulturno-umetniškimi ustvarjalci ali pomembnimi gorohodci se je pri raziskovanju njegove dediščine kar sama ponudila misel, da je razlog za Lavtizarjevo neprepoznavnost poleg oddaljenosti od središča dogajanja tudi v dejstvu, da je deloval v globoki senci znanega župnika sosednje, dovške fare. ⁴ Lahko bi zapisali, da po krivci, saj je njegova zapuščina glede na zapise v vzajemnem biografskem sistemu⁵ vsaj takšna, predvsem pa pestrejša kot zapuščina Jakoba Aljaža. Kakorkoli, primerjava med obema ni bila niti načrtovana niti ne bi bila smiselna. Že res, da sta bila oba vaška župnika, a so delovanje rateškega močno zaznamovala številna potovanja po Evropi in tudi zunaj nje.

Tem dejstvom navkljub se zdi, da spomin na Lavtizarjeve dosežke živi le znotraj rojstne občine. Njegovo ime nosi kranjskogorsko kulturno-prosvetno društvo, ki v občini Kranjska Gora vsako leto prireja tradicionalne Lavtizarjeve dneve, posvečene kulturi. V občini nanj spominjata še dva doprsna kipa, pred cerkvijo v Kranjski Gori in pred cerkvijo v Ratečah.

1 Josip Lavtizar, *Spomini* (Ljubljana: Jugoslovska tiskarna, 1926), 99.

2 Josip Lavtizar (* 12. 12. 1851, Kranjska Gora; † 20. 11. 1943, Rateče), potopisec, zgodovinar, glasbenik, duhovnik. – *Slovenski biografski leksikon*, <https://www.slovenska-biografija.si>, pridobljeno 20. 3. 2020.

3 Josip Lavtizar, »Planica«, *Planinski vestnik*, 25. 10. 1899, 157.

4 Jakob Aljaž (* 6. 6. 1845, Zavrh pod Šmarno goro; † 4. 5. 1927, Dovje), duhovnik, organizator planinstva, skladatelj. – *Slovenski biografski leksikon*, <https://www.slovenska-biografija.si>, pridobljeno 20. 3. 2020.

5 *Vzajemni biografski sistem*, <https://www.cobiss.si/>, pridobljeno 3. 4. 2021.

Kratek oris Lavtižarjeve zapuščine

Pregled zapisov v vzajemnem biografskem sistemu odraža vsebinsko širok spekter več kot 30 avtorskih del Josipa Lavtižarja, ki so bila večinoma izdana v samozaložbi.⁶ To kaže tudi na to, da je večino prihodkov namenil ne le potovanjem, ampak predvsem tisku svojih del.

Kljub razmeroma velikemu številu izdanih del je zanimivo, da je bil razen omemb v *Slovenskem biografskem leksikonu*, geselskemu sestavku v *Enciklopediji Slovenije*⁷ in v monografiji o znamenitih Slovencih⁸ le malokdaj predmet (znanstvenih) razprav,⁹ posvečenih pa mu je še nekaj diplomskih del.¹⁰

Da je bil naš protagonist človek s širokim spektrom zanimanja, predvsem pa delovanja, dokazuje (izvirno) besedilo v *Slovenskem biografskem leksikonu* iz leta 1932. V zapisu, ki je torej nastal še med Lavtižarjevim življenjem, je označen kot potopisec, zgodovinar, glasbenik in duhovnik.¹¹ Morda celo v tem zaporedju, saj ga v nadaljevanju uvršča med Slovence, ki so »največ in najdalje potovali«. ¹² Da se ni peljal le v deželno središče in leta 1877, ko ga najdemo na seznamu gostov hotela Slon,¹³ tam nočeval, dokazujejo številna potopisna dela¹⁴ in prispevki, objavljeni v različnih časopisih.¹⁵

Vsebinsko njegova dela prepletajo različne teme, takšen primer je delo *Razgledi po domovini* iz leta 1941.¹⁶ Urednik revije *Misli* pater Bernard Ambrožič¹⁷ ga je pospremil z naslednjimi besedami: »Josip Lavtižar, župnik v Ratečah na Gorenjskem, je v svoji knjigi RAZGLED PO DOMOVINI, izdani leta 1941, zanimivo popisal svojo božjo pot na Svete Višarje tik ob izbruhu vojne med Avstrijo in Italijo. Ob 600 letnici Višarij je to prav zanimivo branje.«¹⁸

6 Vzajemni biografski sistem, <https://www.cobiss.si/>, pridobljeno 3. 4. 2021.

7 Olga Janša Zorn, »Lavtižar Josip,« v: *Enciklopedija Slovenije*, 6 (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992), 14.

8 Marko Benedik, Maksimiljan Jurij File in Janez Mlinar, *Naši znameniti rojaki* (Kranjska Gora: Župnijski urad, 2008). Marko Benedik, *Josip Lavtižar, [duhovnik, skladatelj, zgodovinar, potopisec]* (Kranjska Gora, Rateče in Planica: Župnijski urad, 1993).

9 Nekaj del: Marko Benedik, »Josip Lavtižar,« *Mohorjev koledar* (2003), 234–37. Janez Mlinar, »Josip Lavtižar: (1851–1943),« *Zgornjesavc: priloga Gorenjskega glasa za vse občanke in občane v občini Kranjska Gora*, 6 (2008): 12. Ivan Virnik, »Rateški župnik Josip Lavtižar (1851–1943),« *Družina in dom: dvomesечnik Mohorjeve družbe Celovec*, 9 (1996): 11. Franc Križnar, »Duhovnik, potopisec in zgodovinar Josip Lavtižar (1851–1943) je bil tudi glasbenik in skladatelj,« v: *Jeseniški zbornik*, 12 (Jesenice: Muzejsko društvo Jesenice, 1992), 432–49.

10 Naj izmed devetih diplomskih nalog omenim Karmen Sluga, *Josip Lavtižar* (diplomsko delo, Kranjska Gora, 2006).

11 *Slovenski biografski leksikon*, <https://www.slovenska-biografija.si/iskanje/?q=josip+lavti%CS%BEar>, pridobljeno 3. 4. 2021.

12 Ibidem.

13 *Laibacher Tagblatt*, 14. 7. 1877, 5.

14 Na primer Josip Lavtižar, *V Kartago!: potopis s tremi podobami* (Rateče-Planica: samozal., 1930). Josip Lavtižar, *Med romanskimi narodi: popotni spomini iz Italije, Španije, Francije in Švice* (V Ljubljani: samozal., 1901). Josip Lavtižar, *V petih letih okrog sveta: 1914–1919* (Rateče-Planica: samozal. J. Lavtižar, 1924).

15 Na primer Josip Lavtižar, »Jerusalem,« *Kriegszeitung*, 16. 1. 1918, 4–6. Josip Lavtižar, »Onstran baltiškega morja,« *Dom in svet*, 1906, 32–38, 111–13, 175–78, 234–39, 305–09, 357–64, 430–39, 484–91, 551–60, 626–30, 689–98.

16 Josip Lavtižar, *Razgled po domovini* (Rateče-Planica: [samozal.] M. Pintbah, 1941).

17 Bernard Ambrožič (* 20. 4. 1892, Gabrje; † 23. 10. 1973, Sydney), duhovnik, urednik, književnik. – *Slovenski biografski leksikon*, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1000420/>, pridobljeno 3. 4. 2021.

18 Josip Lavtižar, »Na svetih Višarih leta 1915,« *Misli* 9 (1960): 258.

V okviru zgodovinske tematike¹⁹ sta ga zanimali preteklost zvonov in Gorenjska,²⁰ dela so nastala tudi kot posledica brskanja po arhivih. »Z izredno gorečnostjo je gosp. Lavtižar začel obdelovati kranjsko cerkveno zgodovino« v delu *Cerkve in zvonovi v dekaniji Kranj*.²¹ Po mnenju A. K. (verjetno Antona Koblarja²²) je avtor v 312 strani obsegajoči knjigi »podal nov dokaz svojega truda«. Po njegovih besedah je bil Lavtižarjev namen sicer opisati zvonove kranjskega dekanata, a je to razširil v zgodovino dotičnih cerkva. Kljub temu da Lavtižar ni porabil arhivskega materiala večjih arhivov, je vendarle vestno izrabil del starega škofijskega arhiva v Ljubljani, zlasti vizitacijski zapisnik iz leta 1631, in nekatere župnijske arhive, tako da je slika precej popolna. Ker je vsem zvonovom v dekanatu natanko določil glasove, ima po mnenju A. K. knjiga tudi praktično vrednost.²³ Začetna naklonjenost zapisa se je postopoma spremenila v precej natančno kritiko Lavtižarjeve knjige, ki se je na koncu vendarle izpela v naklonjenosti: »Nadejamo se, da bode g. Lavtižar z vnemo opisal v kratkem še kaj drugih dekanatov in tako podal doneskov k zgodovini ljubljanske škofije tudi v onih krajih, kjer se je doslej storilo za preiskavo naše starine še manj kakor v kranjskem dekanatu.«

Lavtižarjevi zgodovinski izsledki so bili očitno ne le znani, ampak tudi verodostojni, saj so se nanj sklicevali drugi pisci takšnih besedil. Tako se je na delo *Zgodovina županij in zvonovi dekanij*²⁴ skliceval zgodovinar in časnikiar Peter Radics²⁵ v zapisu Bischof, Krieger, Staatsmann Christoph von Rauber (1466–1536), ki ga je objavila *Österreichisch–ungarische Revue*.²⁶ Nanj se je denimo skliceval tudi etnolog in literarni zgodovinar Ivan Grafenauer²⁷ v prispevku Die Reichweite der Urfparre Maria Gail im Süden, ki je bil objavljen v *Carintia* 1 leta 1957.²⁸ Zgodovinsko obarvani so bili tudi Lavtižarjeve povesti²⁹ in življenjepisi znanih mož.³⁰

19 Na primer Josip Lavtižar, *Naši zaslužni možje* (Jesenice: Tiskarna A. Blažej, 1942 [i. e. 1944]).

20 Na primer Josip Lavtižar, *Zgodovina župnij in zvonovi v dekaniji Radolica* (V Ljubljani: pisatelj, 1897).

21 Josip Lavtižar, *Cerkve in zvonovi v dekaniji Kranj* (V Ljubljani: pisatelj, 1901).

22 Anton Koblar (* 12. 6. 1854, Železniki; † 9. 8. 1928, Kranj), zgodovinar, politik. – *Slovenski biografski leksikon*, <https://www.slovenska-biografija.si>, pridobljeno 12. 4. 2021.

23 K. A., »Cerkvena Književnost,« *Dom in svet* 2, 1912, 115.

24 Josip Lavtižar, *Zgodovina župnij v dekaniji Kranj* (V Ljubljani: pisatelj, 1898).

25 Peter Radics (* 26. 9. 1836, Postojna; † 24. 9. 1912, Ljubljana), zgodovinar in časnikiar. – *Slovenski biografski leksikon*, <https://www.slovenska-biografija.si>, pridobljeno 12. 4. 2021.

26 Peter Radics, »Bischof, Krieger, Staatsmann Christoph von Rauber (1466–1536),« *Österreichisch–ungarische Revue*, 27 (1901): 38–48. Sklici na Lavtižarja so na straneh 40, 44.

27 Ivan Grafenauer (* 7. 3. 1880, Velika vas (Šmohor); † 29. 12. 1964, Ljubljana), etnolog in literarni zgodovinar. – *Slovenski biografski leksikon*, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1000420/>, pridobljeno 3. 4. 2021.

28 Ivan Grafenauer, »Die Reichweite der Urfparre Maria Gail im Süden,« v: *Carintia* I 147 (1957): 261–74. Sklic na Lavtižarja je na strani 265.

29 Naj omenim le nekatere: Josip Lavtižar, *Junaška doba Slovencev: zgodovinska povest iz 15. stoletja: godi se na Gorenjskem ob času turških vpadov* (Kranj: Tiskovno društvo, 1936). Josip Lavtižar, *Lipniški grad pri Radovljici: zgodovinska povest iz 14. in 15. stoletja* (Radovljica: Radovljiško prosvetno društvo, 1939). Josip Lavtižar, *Bled in Briksen: zgodovinska povest iz 17. stoletja* (Ljubljana: pisatelj, 1931). Josip Lavtižar, *Šentjoški gospod Šimen in njegovi sodobniki: zgodovinska povest iz 18. stoletja* (Ráteče-Planica na Gorenjskem: pisatelj, 1938).

30 Josip Lavtižar, *Primož Trubar: verska slika našega naroda iz 16. stoletja* (Ráteče-Planica na Gorenjskem: pisatelj, 1935).

Svoja potopisna dognanja je uporabil v dramah,³¹ z glasbenega področja so znana notna gradiva,³² ustvarjal pa je tudi librete,³³ spevoigre³⁴ in celo operete.³⁵ Prav glasbeni prispevki so poleg potopisnih del ime Josipa Lavtižarja ponesli daleč čez meje rateške župnije. O njem se je bralo v avstrijskih časopisih, njegove pesmi so poslušali v koroških cerkvah,³⁶ njegove veseloigre pa tudi na ljubljanskem radiu, o čemer so vedeli tudi bralci dunajske radijske postaje *Radio-Wien*.³⁷

Lavtižarjevo delovanje na planinskem področju

»Kedo bi pač se ne zavzel
O čaroviti tej lepoti,
Kako naj duše čut vesel
O čudu tem se ne poloti.«³⁸

Lavtižarjev prispevek na področju planinstva, zlasti na območju planiške doline, še zdaleč ni zanemarljiv, a je pogosto ostal v senci Aljaževih prizadevanj v triglavskem območju.³⁹ Pravzaprav razumljivo, saj so se prizadevanja dovškega župnika dotikala najvišjega slovenskega vrha, ki je postal tudi simbol slovenstva. Kljub temu pa to ne bi smel biti razlog, da Lavtižarjeva dejanja za popularizacijo planiškega območja zatonejo v pozabo, na kar je konec koncev opozarjal že sam. Lavtižar in Aljaž sta se namreč kar pogosto »prepirala« glede pomembnosti omenjenih območij, kar je ob smrti dovškega župnika tudi zapisal: »Sedaj je prekinjena tudi najina dolgoletna pravda, ki je bila sem in tja precej živahna, pa vendar ni zahtevala ne odvetnikov in ne stroškov. Pravda namreč, katera dolina ima prednost: ali Vrata pod Triglavom ali Planica pri izviru Save Dolinke? Ti si imel več pristašev za Vrata nego jaz za Planico. Pravde nisva mogla končati zaradi tvoje smrti. Naj rešujejo to vprašanje tisti, ki pridejo za nama.«⁴⁰

Omenjeni dolini sta si po eni strani precej podobni, saj se na njunih koncih človek zaleti v strme navpične stene, a vendar sta si po drugi strani precej različni. Dolina Vrat ima več izhodišč za planinske ture, ki so namenjene tudi »običajnim« gornikom,

31 Josip Lavtižar, *Ne v Ameriko! izvorna ljudska igra v štirih dejanjih* (V Ljubljani: založil pisatelj, 1911).

32 Josip Lavtižar, *Dvanajst Marijinih pesmi [Glasbeni tisk]: za ljudsko petje ali mešani zbor* (Rateče-Planica: samozal., 1930).

33 Josip Lavtižar, *Mlada Breda: besedilo k opereti* (Rateče-Planica: samozal., 1926).

34 Josip Lavtižar, *Darinka [Glasbeni tisk]: romantična spevoigra v 3 dejanjih* (Rateče-Planica: samozaložba, 1929).

35 Kot na primer Josip Lavtižar, *Adam Ravbar [Glasbeni tisk]: opereta v štirih dejanjih* (Rateče-Planica: samozal., 1928).

Josip Lavtižar, *Grof in opat [Glasbeni tisk]: opereta v dveh dejanjih* (Rateče-Planica: samozal., 1927).

36 »Kirchliche Nachrichten,« *Kärntner Zeitung*, 17. 9. 1902, 6. V kraju Maria Saal je bil koncert, na katerem so igrali Lavtižarjevo Offertorium: Beate es virgo Maria.

37 »Laibach,« *Radio-Wien*, 31. 1. 1932, 55.

38 N. A., »Otvoritev zavetišča v Planici in izlet Slovenskega planinskega društva,« *Slovenski narod*, 5. 9. 1899, nepaginirano.

39 O tem tudi Peter Mikša, »Da je Triglav ostal v slovenskih rokah, je največ moja zasluga«: Jakob Aljaž in njegovo planinsko delovanje v Triglavskem pogorju,« *Zgodovinski časopis* 69, št. 1-2 (2015): 112–23.

40 Josip Lavtižar, *Razgled po domovini* (Rateče-Planica: [samozal.] M. Pintbah, 1941), 184.

medtem ko so na koncu planiške doline večinoma izhodišča za poti z oznako »zelo zahtevna označena pot«, ⁴¹ ki so torej primerne le za precej izkušene planince.

Kmalu po tem, ko je leta 1896 začel službovati v Ratečah, se je Lavtižar močno angažiral pri vzpostavitvi poti do Nadiže. Ob njeni otvoritvi je nastal dopis z naslovom *Otvoritev poti k Nadiži v krasni dolini Planici*, ki ga je objavil *Planinski vestnik*, spisal pa neznani avtor. Po njegovih besedah je z odprtjem poti postal dostopen izvir Save Dolinke in avtor si resnično želi, da ga bodo v prihodnje večkrat obiskali domačini in tujci. Dopis se konča z zahvalo tamkajšnjemu župniku: »Bila je lepa slavnost, polna navdušenja za našo prekrasno domovino. Hvala in slava prav vsem, ko so jo kakorkoli poveljali! Zlasti pa bodi zahvaljen dični gosp. župnik Lavtižar, ki je razodel divno lepoto naše Planice in olahkotil pot vanjo in do izvirka Nadiže, Save Dolinke!« ⁴²

Na koncu omenjene doline je bilo slabo leto kasneje spet precej slovesno. Odprt je bil namreč dom v Tamarju, kar je v takratnih časopisih našlo kar nekaj odmeva. Slovesnosti so se udeležili mnogi znani člani takratnega Slovenskega planinskega društva, denimo dr. Bleiweis Vitez Trsteniški, ⁴³ deželni poslanec Višnikar, ⁴⁴ deželni sodni svetnik Andošek in še nekateri drugi ter več *letoviščnikov* iz Kranjske Gore in Podkorena. Avtorju se je zdelo pomembno omeniti, da so na slovesnost prišli obiskovalci iz Egipta in takratnega Petrograda. ⁴⁵ Neznani avtor novice, objavljene v osrednjem časopisu *Laibacher Zeitung*, je tamkajšnjemu župniku namenil kar nekaj toplih besed, med drugim je pohvalil Lavtižarjevo prizadevanje, da so obiskovalci lahko slišali zvenenje zvona iz leta 1521. ⁴⁶

Najbolj izčrpno pa je o tej slovesnosti poročal *Slovenski narod* v novici o otvoritvi »zavetišča v Planici in izletu Slovenskega društva«. Preden se posvetimo vsebini, morda še nekaj besed o naslovih, povezanih s tem dogodkom. Vidimo namreč, da se v njih po pravilu pojavlja ime Planica, in ne dolina Tamar. Ime celotne doline je še danes Planica, Tamar je samo zatrep doline, kjer so imeli tamarje, to je »ograjen prostor, v katerega se zapira živina«, ⁴⁷ in kjer je planinski dom.

Če se vrnemo k vsebini zapisa v *Slovenskem narodu*, preberemo, da je domači župnik turiste toplo sprejel, mašo pa pod milim nebom zaradi dežja ni mogel darovati: »Vrlemu možu, ki hrani v sebi idealno ljubezen do naših gora in posebej do Planice, dovolil je knezoškofijski ordinarijat, da daruje na konci doline sv. mašo. Ker pa so baš takrat rosile zadnje kaplje dežja, opravil je daritev v novi kočici in se je ista precej ta dan izkazala kot imenitno zavetišče.« ⁴⁸

41 Vse o hribih, <https://www.hribi.net/>, pridobljeno 3. 4. 2021.

42 N. A., »Izlet v Planico«, *Planinski vestnik*, 25. 9. 1899, 147.

43 Janez Bleiweis (* 19. 9. 1808, Trstenik; † 29. 9. 1881, Ljubljana), zdravnik, časnikar, publicist, politik. – *Slovenski biografski leksikon*, <https://www.slovenska-biografija.si>, pridobljeno 5. 4. 2021.

44 France Višnikar (* 23. 2. 1848, Brezovo; † 5. 2. 1914, Ljubljana), pravnik, sodnik, deželni poslanec. – *Slovenski biografski leksikon*, <https://www.slovenska-biografija.si>, pridobljeno 5. 4. 2021.

45 N. A., »Otvoritev zavetišča v Planici in izlet 'Slovenskega planinskega društva'«, *Slovenski narod*, 5. 9. 1899, nepaginirano.

46 N. A., »Das Planicafest«, *Laibacher Zeitung*, 5. 9. 1899, 1611.

47 *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=tamar>, pridobljeno 10. 4. 2021. Naj se tukaj iskreno zahvalim izr. prof. dr. Janezu Mlinarju za vse nesebične nasvete, pomoč in napotke.

48 N. A., »Otvoritev zavetišča v Planici in izlet 'Slovenskega planinskega društva'«, *Slovenski narod*, 5. 9. 1899, nepaginirano.

Na srečo se je po opravljenih slovesnostih vreme razjasnilo in okoli sto udeležencev se je precej zabavalo: »To je bilo vrvenje! Izpod vsake smreke prihajale so po dežji cele trume; ti so hiteli k slapu, oni podpisavat se v kočo, tretji k pevcem ali h godbi, zopet drugi pisali so strastno po mizah razglednice, ki jih je založila radovljiška podružnica. Največ pa jih je moledovalo okolo gostilničarja g. Jalena, ki kljubu veliki množici postrežnic ni mogel vseh hkrati zadovoljiti. [...] Vmes pa je ubrano pel blejski pevski zbor, in nastopili so tudi radovljiški pevci.«⁴⁹

Lavtižarjev pogled na odprtje koč v Tamarju je objavil *Planinski vestnik* mesec dni po slovesnosti.⁵⁰ Uvodoma se je pomudil pri že navedenem opisu kraja, pri čemer je poudaril, da se tamkajšnji prebivalci niso mogli nagledati tujih izletnikov in se načuditi njihovem številu. Sledila sta opis že znanih slovesnosti in razmislek o udeležencih, pri čemer je domačine ponovno omenil: »Tudi rateški pastirji so imeli ta dan praznično obleko, katere nimajo ves čas svojega bivanja v planinah, ter strmeč gledali, kaj vse to pomeni.«⁵¹ V zvezi z udeleženci je zanimiv neki drug zapis v *Planinskem vestniku*, v katerem med vrsticami med drugim lahko preberemo, na kakšen način so ti prišli k slovesnosti: »Le prehitro je prišel čas, ko smo se morali ločiti, kolesarji na levo proti Kranjski gori, drugi na vozovih na desno na kolodvor v Rateče.«⁵²

Sledi Lavtižarjevih prizadevanj za odprtje planiške doline so zagotovo vidne še danes. Pri tem ne mislimo le na dom v Tamarju, v katerem se sodobni gorohodci lahko okrepcajo. Gre v prvi vrsti za sloves doline Planice, ki jo danes zaradi modernega športnega centra, predvsem pa organizacije odmevnih športnih prireditev poznajo po celem svetu.

Primer Johanne (Ivane) Stein

Zapisali smo že, da je Josipa Lavtižarja poznala bralna publika takratnih avstrijskih časopisov, ki so izhajali na Koroškem in celo na Dunaju. Pri branju teh je pozornost vzbudila *Öffentliche Danksagung*, ki jo je proti koncu septembra 1899 objavila *Neue Freie Presse*.⁵³ V javni zahvali se je Fanny Stein lepo zahvalila Slovenskemu alpskemu društvu in tudi rateškemu župniku za pomoč pri reševanju njene sestre. Pri nadaljnjem branju časopisov takratnega osrednjega slovenskega prostora se je izkazalo, da je šlo za primer, ki so ga v že omenjenih časopisnih člankih večkrat omenjali. Razlog za to je morda tudi dejstvo, da je obisk gora v tistem času vendarle še veljal za precej moško domeno.⁵⁴

49 Ibid.

50 Josip Lavtižar, »Planica,« *Planinski vestnik*, 25. 10. 1899, 157.

51 Ibid., 158.

52 N. A., »Otvoritev poti k Nadiži,« *Planinski vestnik*, 25. 10. 1898, 159.

53 Fanny Stein, »Öffentliche Danksagung,« *Neue Freie Presse*, 22. 9. 1899, 3.

54 Več o tem Marija Mojca Peternel, *Knjige za gorohodce* (Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2020), 90, <https://doi.org/10.4312/9789610603962>. Peter Mikša in Maja Vehar, »Telovadba, šport in ženske na Slovenskem: čas do 1. svetovne vojne,« *Retrospektive: znanstvena revija za zgodovinošpisje in sorodna področja* 1 (2018): 10–38.

Še najbolj izčrpen dopis neznanega avtorja o nesrečni planinki je konec septembra objavil *Planinski vestnik* v rubriki *Društvene vesti*.⁵⁵ Ivana Stein, 57-letna dunajska učiteljica je že večkrat dopustovala v Ratečah. Šlo je za krepko in zdravo, zelo izobraženo žensko, dobrega srca, a kot piše avtor tudi sila živčno. Del prisluženega denarja je pošiljala svojim nečakom, ki so študirali na Dunaju, del pa ga je namenjala tudi ubožnim in otrokom. Čeravno ni bila slovenskega rodu, se je navduševala nad slovesno otvoritvijo koč Slovenskega planinskega društva v Planici in tudi darovala zanjo. »Bila je jako dobra turistinja; obiskala je baje celo Monte Rosa in Ortlerja; tudi na Kranjskem je bila na mnogih gorah, celo na Triglavu.«⁵⁶ 26. avgusta se je kljub opozorilom sama, brez vodnika odpravila na Ponco. Preden je odšla izpred nove koč v Planici, je v spominsko knjigo Slovenskega planinskega društva zapisala: »26. August 1899. Vor 6 Uhr früh von Ratschach aufgebrochen; gegen 8 Uhr von hier aus allein den Weg über die 'Ponca' angetreten. – Du Schicksalslenker aller Lebenden, Dir gehor' ich an. Füh mich unversehrt nach Katschach ohne Mann! Johanna Stein.«⁵⁷

Kot bi slutila svojo usodo, je pred odhodom zaprosila neko žensko, naj zanjo molijo pri sveti maši. Tako kot vedno tudi tokrat ni nikomur zaupala načrtovane poti. Da gre na Ponco, je baje povedala le ženski, pri kateri je stanovala. Avtor domneva, da se je morda na ta način izognila pregovarjanjem, naj vendarle opusti to turo. Na Ponco je sicer srečno prispela, a je v nadaljevanju poti h Klanškima jezeroma⁵⁸ zdrsnila v prepad: »Z vrha se precej daleč doli vidi lepa ravninica, in človek bi mislil, da se prav lahko pride do nje. V resnici pa je proti omenjeni ravnici globok prepad, in tako se je zgodilo, da je učiteljica padla ob navpični steni navzdol proti ravnini na kup kamenja in se ubila. Brez dvoma je bila takoj mrtva.«⁵⁹ Pisec in nasploh vsi izkušeni gorohodci so odločitev nesrečne učiteljice imeli za popolnoma nerazumno, saj do Klanškega jezera ne le da sploh ni nobene zaznamovane poti, tja si brez vodnika niso upali niti izkušeni turisti. Pogrešali so jo že isti dan zvečer, a ker je ni bilo niti v nedeljo zjutraj, je »poslal domači rateški župnik, gospod Lavtižar, ki je sam jako dober turist in si je že veliko zaslug nabral za 'Slov. plan. Društvo', ponjo štiri rateške izkušene može, ki je pa niso dobili.«⁶⁰ Reševalna akcija je zato stekla bolj na široko, saj se je vanjo vključila tudi Radovljiška podružnica Slovenskega planinskega društva. Po dolgem iskanju so našli ponesrečenko, ki je ob sebi imela »daljnovid in 55 kr. v denarnici«. Z velikimi napori so jo zvečer prinesli v Rateče. Reševalcem, torej vodnikom in nosilcem, je Radovljiška podružnica za velike napore dala bogato odškodnino, pogrebne stroške pa je prevzela rateška občina. *Planinski vestnik* je objavil seznam darovalcev za spomenik ponesrečene

55 N. A., »Nesreča na Ponci«, *Planinski vestnik*, 25. 9. 1899, 148, 149.

56 Ibid., 149.

57 Ibid., 148, 149. »26. avgust 1899. Pred 6 uro zjutraj odhod iz Rateč: okoli 8 ure od tu sama na pot čez Ponco. – Ti, pot usode vseh živih! Tebi pripadam. Vodi me zdravo do Klanškega [jezera] brez moškega! Johanna Stein«.

58 Gre za Belopeški jezeri, ki ju sestavljata Klanško in Mangartsko jezero.

59 N. A., »Nesreča na Ponci«, *Planinski vestnik*, 25. 9. 1899, 149.

60 Ibid.

»prijateljice naših planin«,⁶¹ ponesrečenki pa so pred slovesnim odprtjem koč v Tamarju položili tudi venec.⁶²

Ob zgodbi nesrečne planinke se porajata dve misli. Prva kaže na prizadevnost, srčnost, angažiranost in končno na zanesljivost rateškega župnika, saj je bil prvi, ki je sprožil reševalno akcijo. Druga pa sega v širši okvir takratnega nacionalnega dogajanja.⁶³ Primer Johanne (Ivane) Stein kaže, da je kljub nemškemu poreklu podpirala Slovensko planinsko društvo, in to ne le moralno, ampak tudi finančno. Podpornike slovenskih planinskih prizadevanj je bilo konec 19. stoletja tudi sicer mogoče najti med pripadniki nemške narodnosti, če poleg zgoraj omenjene navedemo še veliko bolj znanega matematika, astronoma in graškega profesorja Johannes Frischaufa.⁶⁴ Reševanje ponesrečenke nemškega rodu, ki so ga izvajali reševalci slovenske narodnosti, zbiranje sredstev za spomenik ponesrečeni in polaganje venca v njen spomin pa so dokazi, ki presejajo spore takratnih nacionalnih peripetij. Še več, so primeri, s katerimi lahko presežemo enoznačne oziroma skrajne nacionalne podobe preteklosti.

Zaključek

Vsaj dva razloga sta, da se ob 170-letnici rojstva s kratkim prispevkom spomnimo na Josipa Lavtizarja. Prvi je zagotovo v bogati tiskani zapuščini, ki zajema širok spekter področij, od potopisno-geografskega, zgodovinskega do kulturno umetniškega, to je glasbenega in gledališkega. Pričujoči prispevek je prav zaradi širine Lavtizarjeve dediščine želel osvetliti le del njegove dejavnosti, pa še to le s strogo krajevnega stališča.

Drugi vzrok za obeležbo Lavtizarjevih prizadevanj je v njegovi (današnji) neprepoznavnosti v slovenskem prostoru, saj se zdi, da se ga spominjajo le v sedanji občini njegovega rojstnega kraja. Verjetno je vse skupaj posledica okoliščin, v katerih je deloval. Te namreč dajejo vtis, da so se Lavtizarjeva prizadevanja izgubila v globoki senci njegovega soseda, sicer prijatelja, a veliko bolj znanega Jakoba Aljaža. Oba sta delovala individualno, a za spremembe je pomemben vsak posameznik, kar pogosto lahko utone v pozabo.

Planiška dolina ima danes zaradi organizacije velikih športnih tekmovanj svetovni sloves, pri čemer se mnogokrat pozablja, da je konkretne akcije pri odpiranju tega prostora imel prav rateški župnik.

Sledi številnih prizadevnih posameznikov na planinskem področju v preteklosti, med katere zagotovo sodi tudi zgodovinar, potopisec, glasbenik in duhovnik Josip Lavtizar, so danes ne le vidne, ampak tudi pomembne, saj sodobnim gornikom omogočajo lažji dostop do gora. Zagotovo je to dovolj velik argument za obuditev spomina

61 Darovalci za spomenik, *Planinski vestnik*, 25. 9. 1899, 146, 147.

62 N. A., »Otvoritev zavetišča v Planici in izlet Slovenskega planinskega društva,« *Slovenski narod*, 5. 9. 1899, nepaginirano.

63 O tem tudi Peter Mikša, »Narodnostni boji v planinstvu na Slovenskem do 1. svetovne vojne,« *Zgodovina za vse* 18, št. 2 (2011): 59–69.

64 Frischauf Johannes, (* 17. 9. 1837, Dunaj; † 7. 1. 1924, Gradec), matematik, astronom, alpinist, profesor. – *Österreichisches Biographisches Lexikon*, <https://www.biographien.ac.at>, pridobljeno 7. 4. 2021.

na njihove prispevke in hkrati tudi na danes pogosto nepredstavljljive okoliščine njihovega delovanja. Samo tako obstoječa stvarnost ne bo (p)ostala samoumevna, trud in prizadevnost posameznikov v zgodovini pa ne pozabljena.

Viri in literatura

Časopisni viri

- Benedik, Marko. »Josip Lavtižar.« *Mohorjev koledar 2003*, 234–37.
- K, A. »Cerkvena Književnost.« *Dom in svet*, 1912, 115.
- *Kärntner Zeitung*, 17. 9. 1902, 6. »Kirchliche Nachrichten.«
- Lavtižar, Josip. »Jerusalem.« *Kriegszeitung*, 16. 1. 1918, 4–6.
- Lavtižar, Josip. »Na svetih Višarjih leta 1915.« *Misli* 1960, 258.
- Lavtižar, Josip. »Planica.« *Planinski vestnik*, 25. 10. 1899, 157, 158.
- Mlinar, Janez. »Josip Lavtižar: (1851–1943).« *Zgornjesavc: priloga Gorenjskega glasa za vse občanke in občane v občini Kranjska Gora*, št. 6 (2008): 12.
- N. A. »Das Planicafest.« *Laibacher Zeitung*, 5. 9. 1899, 1611.
- N. A. »Nesreča na Ponci.« *Planinski vestnik*, 25. 9. 1899, 148, 149.
- N. A. »Otvoritev poti k Nadiži.« *Planinski vestnik*, 25. 10. 1898, 159.
- N. A. »Otvoritev zavetišča v Planici in izlet Slovenskega planinskega društva.« *Slovenski narod*, 5. 9. 1899, nepaginirano.
- *Planinski vestnik*, 25. 9. 1899, 146, 147. »Darovalci za spomenik.«
- *Radio-Wien*, 31. 1. 1932, 55. »Laibach.«
- Stein, Fanny. »Öffentliche Danksagung.« *Neue Freie Presse*, 22. 9. 1899, 3.
- Virnik, Ivan. »Rateški župnik Josip Lavtižar (1851–1943).« *Družina in dom: dvomesečnik Mohorjeve družbe Celovec*, št. 9 (1996): 11.

Elektronski viri

- *Digitalna knjižnica Slovenije*. Dostopno na: <https://www.dlib.si>. Pridobljeno 5. 4. 2021.
- *Österreichisches Biographisches Lexikon*. Dostopno na: <https://www.biographien.ac.at>. Pridobljeno 7. 4. 2021.
- *Slovenska biografski leksikon*. Dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si>. Pridobljeno 3. 4. 2021.
- *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Dostopno na: <https://fran.si>. Pridobljeno 10. 4. 2021.
- *Vse o hrilih*. Dostopno na: <https://www.hribi.net> (pridobljeno 3. 4. 2021).
- *Vzajemni biografski sistem*. Dostopno na: <https://www.cobiss.si>. Pridobljeno 3. 4. 2021.

Literatura

- Benedik, Marko, Maksimiljan Jurij File in Janez Mlinar. *Znameniti Slovenci*. Kranjska Gora: Župnijski urad, 2008.
- Benedik, Marko. *Josip Lavtižar, [duhovnik, skladatelj, zgodovinar, potopisec]*. Kranjska Gora, Rateče in Planica: Župnijski urad, 1993.
- Grafenauer, Ivan. »Die Reichweite der Ursparre Maria Gail im Süden.« V: *Carintia I* 147 (1957): 261–74.

- Janša-Zorn, Olga. »Lavtižar Josip.« V: *Enciklopedija Slovenije*, 6, 14. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992.
- Križnar, Franc. »Duhovnik, potopisec in zgodovinar Josip Lavtižar (1851–1943) je bil tudi glasbenik in skladatelj.« V: *Jeseniški zbornik*, zv. 12, 432–49. Jesenice: Muzejsko društvo Jesenice, 2019.
- Lavtižar, Josip. »Onstran baltičkega morja.« *Dom in svet*, 1906, 32–38, 111–13, 175–78, 234–39, 305–09, 357–64, 430–39, 484–91, 551–60, 626–30, 689–98.
- Lavtižar, Josip. *Adam Ravbar [Glasbeni tisk]: opereta v štirih dejanjih*. Rateče - Planica: samozal., 1928.
- Lavtižar, Josip. *Bled in Briksen : zgodovinska povest iz 17. stoletja*. Ljubljana: pisatelj, 1931.
- Lavtižar, Josip. *Cerkve in zvonovi v dekaniji Kranj*. V Ljubljani: pisatelj, 1901.
- Lavtižar, Josip. *Darinka [Glasbeni tisk]: romantična spevoigra v 3 dejanjih*. Rateče - Planica: samozaložba, 1929.
- Lavtižar, Josip. *Dvanajst Marijinih pesmi [Glasbeni tisk]: za ljudsko petje ali mešani zbor*. Rateče: samozaložba, 1930.
- Lavtižar, Josip. *Grof in opat [Glasbeni tisk]: opereta v dveh dejanjih*. Rateče-Planica: samozaložba, 1927.
- Lavtižar, Josip. *Junaška doba Slovencev: zgodovinska povest iz 15. stoletja: godi se na Gorenjskem ob času turških vpadov*. V Kranju: Tiskovno društvo, 1936.
- Lavtižar, Josip. *Lipniški grad pri Radovljici: zgodovinska povest iz 14. in 15. stoletja*. Radovljica: Radovljiško prosvetno društvo, 1939.
- Lavtižar, Josip. *Med romanskimi národi: popotni spomini iz Italije, Španije, Francije in Švice*. V Ljubljani: samozaložba, 1901.
- Lavtižar, Josip. *Mlada Breda: besedilo k opereti*. Rateče-Planica: samozaložba, 1926.
- Lavtižar, Josip. *Naši zaslužni možje*. Jesenice: Tiskarna A. Blažej, 1942 [i. e. 1944].
- Lavtižar, Josip. *Ne v Ameriko!: izvorna ljudska igra v štirih dejanjih*. V Ljubljani: založil pisatelj, 1911.
- Lavtižar, Josip. *Primož Trubar: verska slika našega naroda iz 16. stoletja*. Rateče - Planica na Gorenjskem: pisatelj, 1935.
- Lavtižar, Josip. *Razgled po domovini*. Rateče-Planica: [samozaložba] M. Pintbah, 1941.
- Lavtižar, Josip. *Spomini*. Ljubljana: [samozaložba] Jugoslovanska tiskarna, 1926.
- Lavtižar, Josip. *Šentjoški gospod Šimen in njegovi sodobniki: zgodovinska povest iz 18. stoletja*. Rateče-Planica na Gorenjskem: pisatelj, 1938.
- Lavtižar, Josip. *V Kartago!: potopis s tremi podobami*. Rateče - Planica: samozaložba, 1930.
- Lavtižar, Josip. *V petih letih okrog sveta: 1914-1919*. Rateče - Planica: samozaložba, 1924.
- Lavtižar, Josip. *Zgodovina župnij in zvonovi v dekaniji Radolica*. V Ljubljani: pisatelj, 1897.
- Lavtižar, Josip. *Zgodovina župnij v dekaniji Kranj*. zv. 1. Kranj. V Ljubljani: pisatelj, 1898.
- Mikša, Peter in Maja Vehar. »Telovadba, šport in ženske na Slovenskem: čas do 1. svetovne vojne.« V: *Retrospektive: znanstvena revija za zgodovino in sorodna področja* 1, št. 1 (2018): 10–38.
- Mikša, Peter. »Da je Triglav ostal v slovenskih rokah, je največ moja zasluga: Jakob Aljaž in njegovo planinsko delovanje v Triglavskem pogorju.« V: *Zgodovinski časopis* 69, št. 1-2 (2015): 112–23.
- Mikša, Peter. »Narodnostni boji v planinstvu na Slovenskem do 1. svetovne vojne.« V: *Zgodovina za vse* 18, št. 2 (2011): 59–69.
- Peternel, Marija Mojca. *Knjige za gorohodce*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2020. <https://doi.org/10.4312/9789610603962>.
- Radics, Peter. »Bischof, Krieger, Staatsmann Christoph von Rauber (1466–1536).« *Österreichisch-ungarische Revue*, 27 (1901): 38–48.
- Sluga, Karmen. Josip Lavtižar. Diplomsko delo. Kranjska Gora, 2006.

Marija Mojca Peternel

**A FEW FRAGMENTS FROM JOSIPA LAVTIŽAR'S
RICH HERITAGE**

SUMMARY

On the 170th anniversary of his birth, the memory of Josip Lavtižar's heritage seems more than necessary, as it is little known in today's Slovenia. The preservation of the memory of his efforts is primarily alive only in the municipality of his birth and work, while in the broader Slovenian territory, he remains ignored despite the still visible traces of his efforts. According to the mutual biographical system, his legacy is extremely diverse and includes musical, historical, and dramatic works.

In addition to his versatile contributions, many of Lavtižar's works carried his name far beyond his parish of Rateče. He was mentioned not only by the newspapers published in the Slovenian territory at the time but also in the press north of the Karawanks. His poems would be performed in Carinthian churches, and his historical findings included many authors in his writing. All this proves that Lavtižar was indeed merely a village priest but possessing a profoundly cosmopolitan spirit. It is also often forgotten that today's global reputation of the Planica valley is the result of Lavtižar's actions.

Despite these facts, however, the awareness of Lavtižar's achievements seems to exist only in the current municipality of his birth, where a Cultural and Enlightenment Society keeps alive his memory and two monuments remind people of him.